

H U 0 0 0 2 2 0 9 7 0 B 1

(19) Országkód

HU

MAGYAR
KÖZTÁRSASÁGMAGYAR
SZABADALMI
HIVATALSZABADALMI
LEÍRÁS

(11) Lajstromszám:

220 970 B1

(21) A bejelentés ügyszáma: P 96 03620
(22) A bejelentés napja: 1995. 06. 16.
(30) Elsőbbségi adatok:
P 44 22 610.1 1994. 06. 28. DE
(86) Nemzetközi bejelentési szám: PCT/EP 95/02338
(87) Nemzetközi közzétételi szám: WO 96/00722

(51) Int. Cl.⁷

C 07 D 201/08

(40) A közzététel napja: 1998. 03. 02.
(45) A megadás meghirdetésének dátuma a Szabadalmi
Közlönyben: 2002. 07. 29.

(72) Feltalálók:

dr. Fuchs, Eberhard, Frankenthal (DE)
dr. Witzel, Tom, Ludwigshafen/Rhein (DE)

(73) Szabadalmaz:

BASF Aktiengesellschaft,
Ludwigshafen/Rhein (DE)

(74) Képvisező:

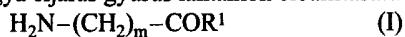
S. B. G. & K. Budapesti Nemzetközi Szabadalmi
Iroda, Budapest

(54)

Eljárás gyűrűs laktámok előállítására

KIVONAT

A találmány tárgya eljárás gyűrűs laktámok előállítására

(I) általános képletű, mely képletben

R¹ jelentése -OH, -O-(1-6 szénatomos alkil)- vagy-NR²R³ általános képletű csoport, ahol R² és R³ je-

lentése egymástól függetlenül hidrogénatom vagy

1-4 szénatomos alkilcsoport és

m jelentése 3-7-ig terjedő egész szám,

aminokarbonsav-származékok vízzel történő reagálta-
tása útján, amely abban áll, hogy a reakciót folyékony
fázisban, heterogén katalizátorként titán-dioxid jelenlé-
tében, 140-320 °C hőmérséklet-tartományban, víz és
szerves oldószer elegyében hajtják végre.

A találmány szerinti eljárással a gyűrűs laktámokat,
különösen a kaprolaktámot nagy kitermeléssel kapják
meg.

A jelen találmány tárgya eljárás gyűrűs laktámok előállítására a $H_2N-(CH_2)_m-COR^1$ (I) általános képletű – ahol R^1 jelentése $-OH$, $-O-(1-12$ szénatomos)-alkil- vagy $-NR^2R^3$ általános képletű csoport és R^2 , valamint R^3 jelentése egymástól függetlenül hidrogénatom, 1–12 szénatomos alkil- vagy 5–8 szénatomos cikloalkilcsoport és m jelentése 3-tól 12-ig terjedő egész szám – aminokarbonsav-vegyületek vízzel történő reagáltatása útján.

A 3 485 821 számú amerikai egyesült államokbeli szabadalmi leírás tárgya eljárás aminokapronsav, aminokapronsavamid és alkilszubsztituált származékai kaprolaktámmá vagy alkilszubsztituált kaprolaktámmá történő átalakítására vízben, 150 °C és 350 °C közötti hőmérsékleten, ahol a vízhez ammóniumsók adhatók. A kaprolaktámkitermelés itt azonban legfeljebb 90%.

A 2 535 689 számú német szabadalmi leírás eljárást ír le kaprolaktám előállítására metanolban vagy etanolban oldott 6-aminokapronsav reagáltatása útján, ahol az oldószer alkoholtartalma legalább 60 térfogat%, és a reakciót 170 °C és 200 °C közötti hőmérsékleten hajtják végre. Magasabb, különösen 220 °C és feletti hőmérsékletek esetében a szabadalmi leírás szerint a 6-aminokapronsav megfelelő alkil-észterei megnövekedett mennyiségének képződésével járnak, ami végül is több oligomer képződéséhez vezet. A 40 térfogat% feletti vízmennyiség esetében a szabadalmi leírás szerint nyílt szénláncú poliamidok képződésére vezet. Az ipari hasznosítás céljára a 6-aminokapronsav hozzáadása nagy hátrányt jelent, mert az aminosavnak teljesen oldott állapotban kell lennie, mielőtt azt kaprolaktámmá reagáltatnánk, ezért állandóan 6-aminokapronsavat kell hozzáadnunk, és annak fogyasztását ellenőriznünk kell.

Mares és mások, *Ind. Eng. Chem. Process Des. Dev.* 17(1), 9–16., (1978) közleménye 6-aminokapronsav kaprolaktámmá történő reagáltatását írja le mind vízben, mind etanolban katalizátor hozzáadása nélkül. A kaprolaktámkitermelést vízben, 211 °C hőmérsékleten csak 65%-nak adják meg, míg tiszta etanolban a szerzők szerint 98%-ig terjedő kitermelés is elérhető. Saját kísérleteink azt bizonyították azonban, hogy a Mares és szerzőtársai által közölt 92% és ennél magasabb kitermelési értékek nem érhetőek el. Ezek a nagy kitermelési értékek csakis azzal magyarázhatók, hogy a szerzők nem 10 tömeg%-os 6-aminokapronsavat használtak, hanem 6-aminokapronsavnak az etanolos oldatba történő adagolása útján minimális 6-aminokapronsav-koncentrációk ciklizálódnak kaprolaktámmá. Minthogy a kaprolaktám a megválasztott reakciókörülmények között stabilis, a nagy (92 és 98%-os) kitermeléseket csak azáltal tudták elérni, hogy a kaprolaktám a reakció alatt felszaporodott. Ezt a feltételezést alátámasztja a 2 535 689 számú amerikai egyesült államokbeli szabadalmi leírás. E szabadalmi leírás 1. példájában az a javaslat található, hogy a 6-aminokapronsav reakcióját hátráltatni kell azelőtt, hogy a 6-aminokapronsav teljesen feloldódik. E célból a 6-aminokapronsavat olyan lassan kell adagolni, hogy az oldószerben ne legyen szilárd halmazállapotú sav, hanem a 6-aminokapronsavat a forró oldószerben gyakorla-

tilag azonnal diszpergáljuk és teljesen feloldjuk, vagy azt a felmelegítés alatt diszpergáljuk. Mivel úgy a hideg, mint a forrásban lévő (78 °C-os) etanolban csak 1,3 g/l=0,13 tömeg% 6-aminokapronsav oldódik, érthető, hogy Mares és szerzőtársai a 6-aminokapronsavat csak folyamatosan adagolhatták ahhoz, hogy olyan oldatot kapjanak, ami tisztán számítási alapon 10 tömeg% 6-aminokapronsavat tartalmaz. Az ilyen adagolás technikai kivitelezése egyébként 200 °C-on és 80 bar nyomáson igen nagy nehézségekkel és nagy időráfordítás mellett valósítható meg.

Mares és mások [*Ind. Eng. Chem. Process Des. Dev.*, 17(1), 9–16, (1978)] vizsgálták a 6-aminokapronsav-etil-észter etanolban kaprolaktámmá történő átalakítását is. Ezzel kapcsolatosan megállapítottuk, hogy a kvantitatív mértékű ciklizálás csak alacsony hőmérsékleten és nagy hígítás mellett lehetséges. A szerzők úgy találták, hogy 6-aminokapronsav-etil-észterből 200 °C-on és 10 óra alatt csak 90%-os kaprolaktám-kitermelés érhető el, és az 150 °C-on maximálisan 95%-ra növelhető, de a 10 óra és ennél hosszabb reakcióidő az ipari alkalmazás céljára nem jöhet számításba.

Mares és szerzőtársai leírták a 6-aminokapronsav-etil-észter vízben, 200 °C hőmérsékleten 5 óra reakcióidő alatti kaprolaktámmá történő reagáltatását is, ahol a maximális kitermelés 62,5%. Ugyanebben a közleményben vizsgálták a 6-amino kaprolaktámmá alakítását is mind vízben, mind etanolban, aholis 70 percnél hosszabb reakcióidő alatt maximálisan 71%-os kitermelés volt elérhető.

A *Tetrahedron Letters* c. folyóiratban, 21, 2443., (1980) 6-aminokapronsav ciklizálását írták le toluolos szuszpenzióban alumínium-oxid vagy kovasavgél jelenlétében a reakcióban képződő víz eltávolítása mellett. A kaprolaktám teljes deszorbeáltatása érdekében a katalizátort diklór-metán/metanol eleggyel kell mosni és a polimert dietil-éterrel kell kicsapni. A kaprolaktám-kitermelés alumínium-oxid esetében 82% és kovasavgél esetében 75%, mimellett a reakcióidő mindkét esetben 20 óra.

Az A-271 815 számú európai szabadalmi leírásban a 6-aminokapronsav-észterek ciklizálását írják le, ahol az észtert aromás szénhidrogénekben oldják és azután 100–320 °C-on a képződött alkohol egyidejű eltávolítása mellett gyűrűzárják.

Itt hátrányt jelent az alkohol nyomás alatti eltávolítása, valamint a hosszú idő alatt eltávolítható aromás szénhidrogének eltávolítása, mert ezeknek magas a forráspontja, és hosszúak a reakcióidők. Ez például o-xilol (140 °C) használata esetén 14 óra.

Az A-376 122 számú európai szabadalmi leírásban 6-aminokapronsav-észterek aromás szénhidrogének és víz jelenlétében kaprolaktámmá történő ciklizálását írják le 230 °C és 350 °C közötti hőmérséklet-tartományban.

A jelen találmány szerinti feladat ezért olyan eljárás biztosítása volt, amely lehetővé teszi gyűrűs laktámok előállítását (I) általános képletű aminokarbonsav-származékokból vízzel – mely képletben R^1 jelentése $-OH$, $-O-(1-6$ szénatomos alkil)- vagy $-NR^2R^3$ általános képletű csoport, ahol R^2 , valamint R^3 jelentése

egymástól függetlenül hidrogénatom vagy 1–4 szénatomos alkilcsoport és *m* jelentése 3-tól 7-ig terjedő egész szám – oly módon, hogy ez az eljárás ne járjon az előbbieken említett hátrányokkal.

Ennek megfelelően olyan eljárást fejlesztettünk ki gyűrűs laktámok (I) általános képletű aminokarbonsavszármazékokból vízzel történő előállítására – mely képletben R^1 jelentése –OH, –O–(1–6 szénatomos alkil)- vagy –NR²R³ általános képletű csoport, ahol R² és R³ jelentése egymástól függetlenül hidrogénatom vagy 1–4 szénatomos alkilcsoport és *m* jelentése 3–7 – melyre jellemző, hogy a reakciót folyékony fázisban, heterogén katalizátorként titán-dioxid jelenlétében, 140–320 °C hőmérsékleten, víz és szerves oldószer elejében végezzük.

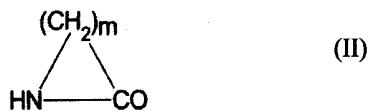
A találmány szerinti eljárás kiindulási anyagaiként előnyös módon olyan (I) általános képletű aminokarbonsav-származékokat használunk, melyek képletében R^1 jelentése –OH, –O–(1–4 szénatomos alkil)- vagy –NR²R³ általános képletű csoport, ahol R² és R³ jelentése egymástól függetlenül hidrogénatom vagy 1–4 szénatomos alkilcsoport és *m* jelentése 3, 4, 5, 6 vagy 7.

Különösen előnyösek azok a kiindulási vegyületek, melyek általános képletében R^1 jelentése –OH, –O-metil-, –O-etil-, –O-n-propil-, –O-i-propil-, –O-n-butil-, –O-szek-butil-, –O-terc-butil- vagy NR²R³ általános képletű csoport, mint –NH₂, –NHMe, –NHET, –NMe₂, –NEt₂ csoport és *m* jelentése 5.

Egészen különösen előnyösek a 6-aminokapronsav, a 6-aminokapronsav-metil-észter, a 6-aminokapronsav-etil-észter, a 6-aminokapronsav-metil-amid, a 6-aminokapronsav-etil-amin, a 6-aminokapronsav-dietil-amid és a 6-aminokapronsav-amid.

A kiindulási vegyületek kaphatók a kereskedelemben vagy előállíthatók például a 234 295 számú európai szabadalmi leírás vagy az Ind. Eng. Chem. Process Des. Dev. c. folyóirat 17, 9–16., (1978) közleménye szerint.

A jelen találmány eljárása szerint az előzőekben leírt aminokapronsav-vegyületeket vízzel, folyadékfázisban, heterogén katalizátorok felhasználásával reagáltatjuk gyűrűs laktámokká. (I) általános képletű aminokapronsav-vegyületek felhasználása esetén a megfelelő (II) általános képletű gyűrűs laktámokat kapjuk meg

amely képletben *m* jelentése az előzőekben említett. Különösen előnyösek azok a laktámok, melyek képletében *m* jelentése 4, 5 vagy 6, különösképpen 5 (ez utóbbi esetben a kaprolaktámot kapjuk meg). A reakciót folyékony fázisban, 140–320 °C, előnyösen 160–300 °C hőmérséklet-tartományban, legelőnyösebben 220 °C-on hajtjuk végre; a nyomást szokásos módon 0,5–25 MPa tartományban választjuk meg úgy, hogy a reakcióelegy az alkalmazott körülmények között folyékony legyen. A tartózkodási idő szabály szerint 5–120, előnyösen 10–60 perc.

Az aminokarbonsav-vegyületet 1–50, előnyösen 5–50 tömeg%-os, különösen előnyösen 5–25 tömeg%-os vizes/oldószeres keverék oldatban használjuk fel. Oldószerként például alkanolok, különösen 1–4 szénatomos alkanolok, mint metanol, etanol, *n*- és *i*-propanol, *n*-, *i*-, szek- és terc-butanol, poliolkok, mint dietilén-glikol, tetraetilén-glikol, laktámok, mint pirrolidon, kaprolaktám vagy alkilcsoporttal szubsztituált laktámok, különösen N-(1–4 szénatomos)-alkil-laktámok, mint N-metil-pirrolidon, N-metil-kaprolaktám vagy N-etil-kaprolaktám jönnek számításba. Ammónia is jelen lehet a reakciónál. Természetesen szerves oldószeranyagok is alkalmazhatók.

Heterogén katalizátorként titán-dioxidot alkalmazunk például anatóz alakjában.

A katalizátor mennyisége általában az eljárási módszertől függ. Szakaszos eljárásmódnál általában az (I) általános képletű vegyületre számítva 0,1–50, előnyösen 1–30 tömeg% katalizátort használunk, folyamatos eljárásmódnál a katalizátormennyiség az (I) általános képletű vegyületre számított 0,1–5 kg/l/óra.

A találmány szerinti eljárással a gyűrűs laktámokat, különösen a kaprolaktámot nagy kitermeléssel (92–98%) kapjuk meg, szemben az ismert eljárásokkal, ahol a kitermelés max. 82%.

1. példa: összehasonlító példa

100 ml térfogatú fűtött csőreaktorba (átmérő 9 mm; hosszúság 400 mm), amely 1,5 mm-es szálak formájában titán-dioxid-szálakkal (anatóz) volt megtöltve 100 × 10⁵ Pa nyomáson vizes 6-aminokapronsavat (AKS) vezetünk be. A reaktorból távozó termékáramot gázkromatográfiával és nagynyomású folyadékromatográfiával (HPLC) analizáltuk.

ACS (%)	Víz (%)	Hőfok (°C)	Tartózkodási idő (perc)	Kitermelés (%)
10	90	220	15	66
10	90	220	30	76

2. példa

Az 1. példában leírt kísérleteknek megfelelően etanol/vizes aminokapronsav-oldatot szivattyúztunk titán-oxid-szálakkal töltött csőreaktoron át.

ACS (%)	Víz (%)	Etanol (%)	Hőfok (°C)	Tartózkodási idő (perc)	Kitermelés (%)
10	40	50	220	15	98
10	40	50	220	30	90

3. példa

Az 1. példában leírt kísérleteknek megfelelően víz jelenlétében etanos aminokapronsav-etil-észter (AKSE)-oldatot szivattyúztunk titán-oxid-szálakkal töltött csőreaktoron át.

AKSE (%)	Víz (%)	Etanol (%)	Hőfok (°C)	Tart. idő (perc)	Konverzió (%)	Szelektivitás (%)	Kitermelés (%)
10	1,1	88,9	220	15	97	93	92
10	1,1	88,9	220	30	97	85	83
10	1,1	88,9	220	60	100	79	79
10	4,4	85,6	220	30	97	95	92

Összehasonlító példa

Az Ind. Eng. Chem. Process Des. Dev. 17, 16 (1978) közleményben leírtak szerint mindegyik esetben 10 tömeg%-os etanos 6-aminokaprónsav-oldatot melegítettünk 200 °C-on különböző tartózkodási idők mellett. Az alábbi táblázat az eredményeket tünteti fel.

Tart. idő (perc)	Hőfok (°C)	Konverzió (%)	Szelektivitás (%)	Kaprolaktámkitermelés (%)
10	200	90	80	72
15	200	87	93	80
20	200	90	90	81
30	200	90	91	82
40	200	91	88	80

Az összehasonlító kísérletekben nem értünk el 82%-nál nagyobb kitermelést.

SZABADALMI IGÉNYPONTOK

1. Eljárás gyűrűs laktámok előállítására

- 5 (I) általános képletű, mely képletben R^1 jelentése $-\text{OH}$, $-\text{O}-$ (1-6 szénatomos alkil)- vagy $-\text{NR}^2\text{R}^3$ általános képletű csoport, ahol R^2 és R^3 jelentése egymástól függetlenül hidrogénatom vagy 1-4 szénatomos alkilcsoport és
- 10 m jelentése 3-7-ig terjedő egész szám, aminokarbonsav-származékok vízzel történő reagáltatása útján, *azzal jellemezve*, hogy a reakciót folyékony fázisban, heterogén katalizátorként titán-dioxid jelenlétében, 140-320 °C hőmérséklet-tartományban, víz és szerves oldószer elegyében hajtjuk végre.
- 15 2. Az 1. igénypont szerinti eljárás, *azzal jellemezve*, hogy a reakciót 220 °C-on hajtjuk végre.
- 20 3. Az 1. vagy 2. igénypont szerinti eljárás, *azzal jellemezve*, hogy aminokarbonsav-származékként 6-aminokaprónsavat, 6-aminokaprónsav-metil-észtert, 6-aminokaprónsav-etil-észtert, 6-aminokaprónsav-metil-amidot, 6-aminokaprónsav-dimetil-amidot, 6-aminokaprónsav-etil-amidot, 6-aminokaprónsav-dietil-amidot vagy 6-aminokaprónsav-amidot reagáltatunk.
- 25 4. A 3. igénypont szerinti eljárás, *azzal jellemezve*, hogy aminokarbonsav-származékként 6-aminokaprónsavat vagy 6-aminokaprónsav-etil-észtert reagáltatunk.